

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน

Buddhism and Sustainable Development

พระครูสารกิจประยุต
PrakruSarakijprayut
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือการใช้หลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้มีมากขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นฐานให้มั่นคง ด้านสังคม มีการจัดสรรความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรที่เป็นตัวชี้วัดพื้นฐานที่เพียงพอ และจำกัดจำนวนประชากร และด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องเติบโตอย่างเหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และความสมดุลในระบบนิเวศเพราะถ้าเราไม่นำหลักของทางสายกลางมาปรับใช้ก็จะไม่เกิดความยั่งยืน เพราะจะมีอย่างใดอย่างหนึ่งเกิน หรือหย่อนเกินไป เช่น ถ้ามีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปโดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ก็จะกลายเป็นว่ามีของดีแต่ไม่นำมาใช้มันก็เสียเปล่า หรือถ้านำมาใช้มากเกินไปมุ่งเน้นแต่นำทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาเศรษฐกิจ ก็จะทำให้เสียสมดุลไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักของทางสายกลางคือเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน

Abstract

The purposes of this academic article was to study implementation of the Buddhist principle, Majjhima-patipada or the middle path, to sustainable development in several aspects. In the environmental aspect, it should be made abundant by the usage of proper technologies and the stable conservation of fundamental resources. In the social aspect, the utilization of resources as

the fundamental indicator was allotted equally and sufficiently to certain people, and in the economic aspect, it should be appropriately grown in progress and the environment and ecological balance should not be destroyed. As seen, sustainability was unavailable if the Buddhist principle of the middle path was not utilized because there might be something excessively overwhelmed or reduced. For example, if natural resources were excessively conserved and not utilized, availability of unutilized natural resources was seen useless. In case natural resources were over-abundantly utilized with the target to increase the country's economy, existing natural resources were inevitably unbalanced. So, it was very important to take the Buddhist principle of the middle path as the guideline for further sustainable development.

Keywords: Buddhism; Sustainable Development

1. บทนำ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ผลการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษาในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สืบเนื่องจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรโลกเป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันประเทศต่างๆทั่วโลก รวม 189 ประเทศจึงรวมตัวกันในการประชุมองค์การสหประชาชาติที่มหานครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา และเห็นพ้องต้องกันในการตั้งเป้าหมายการพัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศจะดำเนินการร่วมกันให้ได้ภายในปี 2558 หรือที่เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ Millennium Development Goals (MDGs) อันประกอบด้วย 8 เป้าหมายหลัก

อย่างไรก็ดี หลังจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals-MDGs) จำนวน 8 เป้าหมายได้สิ้นสุดแล้วในปี พ.ศ. 2558 ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) จึงได้จัดการประชุมสุดยอดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Summit) เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2558 โดยเป็นการประชุมเต็มคณะของ United Nations Summit for the Adoption of the Post-2015 Development Agenda เพื่อวางกรอบวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกในช่วง 15 ปีข้างหน้า โดยผู้นำของประเทศสมาชิกได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ปี ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) วาระดังกล่าวได้มีการกำหนด “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยมีการตั้งเป้าหมายทั้งสิ้น 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อใช้เป็นแผนที่นำทางสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ในอีก 15 ปีข้างหน้า โดยภายใต้กรอบเป้าหมายนี้ ในที่ประชุมสหประชาชาติล้วนมีความเห็นตรงกันว่า การจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นจะต้อง “สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้ง มิติเศรษฐกิจ (Economic Dimension), มิติทางสังคม (Social Dimension) และ มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Dimension)

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นการอธิบายความหมายเกี่ยวกับอนาคตของสังคมมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ มีนักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมายคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ (World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland (1987) ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบ

ของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในการแสดงปาฐกถา ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2536 ท่านได้ให้แนวคิดในการพัฒนาโลกที่ยั่งยืนกับวิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ นั้น ไม่เพียงพอกับการแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ซึ่งท่านเจ้าคุณฯ มีความเห็นว่า พระพุทธศาสนา บัญญัติแนวทางแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างแท้จริง ลึกซึ้งตรงตามเหตุที่เกิดขึ้นของปัญหา และสามารถทำให้เกิดการพัฒนาได้มั่นคงไปกว่านั้น เพราะเหตุว่า การที่มนุษย์ประนีประนอมกับธรรมชาติหมายถึง การพัฒนาด้านพฤติกรรมของมนุษย์ด้านเดียว และยังเป็นไปอย่างที่มนุษย์ต้องฝืนใจ ไม่สุขจริง ซึ่งถือว่าการพัฒนาแบบแยกส่วนและขณะที่มนุษย์ในศตวรรษที่ 20 มิได้แก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดจิตใจของตน เคยอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ตัณหา มานะ ทิฏฐิอย่างไร และตราบไธที่มนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของกิเลสชุดเดียวกันนั้นเหมือนเดิม

การพัฒนาที่ยั่งยืนในความหมายขององค์การสหประชาชาติ นั้น มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ใต้เจริญดีไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวความคิดตะวันตกที่เป็นผู้นำกระแสโลกในการพัฒนาโลกอย่างชัดเจนก่อนหน้ายุคสภาพแวดล้อมนานาชาติ หรือสภาพแวดล้อมโลก ที่อธิบายถึงความพยายามแก้ไขปัญหาคำสำคัญโดยไม่สามารถละทิ้งระบบทุนนิยม การค้าเสรีบริโภคนิยมที่ยังคงเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเร่งเพิ่มผลผลิตไม่มีขีดจำกัดของการบริโภค หลักการดังกล่าวมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเองอย่างชัดเจนเพราะเหตุว่าเศรษฐกิจที่เจริญดีดังกล่าวยอมอยู่บนความฟุ่มเฟือยในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสงความเสียหายเสื่อมโทรมไปยังธรรมชาติอย่างหนักหนา มหาศาล นับว่าปัญหาเดิมก็ยังแก้ไขไม่ได้ เพียงแต่กล่าววว่า เรายอมรับและตระหนักแก้ปัญหานั้นอยู่

องค์การสหประชาชาติใช้วิธีการพัฒนาโลกโดยใช้หลักเศรษฐกิจเป็นแกนนำ ความเจริญทางอุตสาหกรรมภายใต้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในด้านหนึ่งและ ขณะเดียวกันพบว่าเกิดผลกระทบต่อโลกในอีกด้านที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติแวดล้อม

1. ทางสายกลางกับการพัฒนาที่ยั่งยืน คำว่า “ทางสายกลาง” นี้ ตรงกับภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรก คือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีใจความว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่าเป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซบเซาหรือหวัดหวาดอย่าง ได้แก่การหมกหมุ่นในกามสุขและการทรมานตนเอง เป็นทางที่นำมาซึ่งความสุขความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง มุ่งสู่ความสงบและความรู้ยิ่ง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั้น คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (วิ.มหา. 4/13/18)

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติหรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (อง.ติก. 20/577/369) หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ การอ่อนนอนหรือการหวังผลดลบันดาลจากสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อให้ตนประสบความสุขหรือความสำเร็จในชีวิตนั้นไม่ใช่แนวทางของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาในแง่ของหลักธรรมจึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และเป็นเรื่องใกล้ตัวมนุษย์ซึ่งสามารถสัมผัสรับรู้ได้ตลอดเวลา เพราะใจความสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น ไม่มีสิ่งใดเกินเลยไปจากเรื่องปัญหาชีวิตและวิธีการแก้ปัญหาชีวิตหรือที่เรียกว่า “ทุกข์และความดับทุกข์” นั่นเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า “ภิกษุทั้งหลายทั้งในกาลก่อนและในบัดนี้เราสอนแต่เรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น” (ม.มู. 12/286/276)

หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความสุข โดยอยู่บนฐานของการรู้เท่าทันความจริง หลักธรรมทางพุทธศาสนาย่อมเข้ากันได้กับทุกแนวคิดในโลกที่เป็นไปเพื่อความสุขและอยู่บนฐานของความจริง มุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาชีวิตให้มวลมนุษย์ด้วยวิถีทางที่ไม่ก่อปัญหาให้เกิดขึ้นอีก เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาและนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมทางสายกลางมีเป้าหมายที่จะพัฒนามนุษย์ให้เกิดความยั่งยืนทางศีล (ข้อปฏิบัติ) สมาธิ (การพัฒนาสติ) ปัญญา (การพัฒนาระบบความคิด) ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแนวทางปฏิบัติของบรรพชิตเท่านั้น แต่หากเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถนำมาปฏิบัติได้เช่นกัน

จากแนวคิดทางสายกลางกับการพัฒนาที่ยั่งยืน สรุปได้ว่าลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาสทั่วไปได้ว่า เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ตั้งงาม โดยไม่ข้องแวะในทางสุดโต่ง 2 อย่าง ได้แก่ วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงาม ความหรูหราฟุ่มเฟือย ความอโรยหรือเปลือกนอกของวัตถุต่างๆ ที่น่าชอบใจ รวมถึงโลกอยากได้ของผู้อื่น จนเบียดเบียนสิ่งต่างๆ มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หย่อนเกินไป คือ ปล่อยให้ตนเป็นทาสของวัตถุเกินไป และไม่ทำตัวให้ลำบากเช่น ตระหนี่ไม่ยอมกินไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวในสิ่งที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ตั้งเกินไป เป็นลักษณะของความไม่พอดี แต่ให้ดำเนินชีวิตสายกลาง คือ ถือหลักความพอดี พอเหมาะ ถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี 8 ประการ คือ ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งงาม (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังยั้งคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ) เช่น เป็นพ่อค้าก็ไม่ควรค้ากำไรเกินควร นำสินค้าที่ดีมีคุณภาพมาจำหน่าย คำนึงถึงผู้บริโภคไม่เอาไรต์เอาปรับ รวมถึงไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและสังคม คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำ สร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองนั่นเอง สามารถส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในฐานะที่เป็นทางสายกลาง แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงและองค์ประกอบของทางสายกลางในพุทธศาสนา คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้น (มรรค 8) ก็เป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ความคิด พฤติกรรมและจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีเพราะหัวใจสำคัญขององค์คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้นอยู่ที่ ความพอดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม (สัมมา)

วิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในโลกถือเป็นบทเรียนอันล้ำค่าที่ชาวโลกทุกคน ควรทำความเข้าใจ เพื่อหาสาเหตุ แล้วดำเนินการหาวิธีแก้ไขปัญหาด้าน

หลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมุ่งแก้ปัญหาที่สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา กล่าวคือ ความทะยานอยากหรือความต้องการที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ เพราะหากบรรเทาหรือหยุดอำนาจของตัณหาภายในบุคคลเสียได้ก็สามารถแก้ไขปัญหามวลของมนุษย์ได้ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ มรรควิธี คือ ทางสายกลางที่อยู่บนฐานของความรู้และคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนามาเป็นเครื่อง ขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันทางสายกลางของพระพุทธเจ้าสามารถนำไปประยุกต์ใช้จนสามารถทำให้ สังคมไทยอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นแนวคิดที่ได้อาศัยพื้นฐาน จากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยเป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแกนสำคัญ คือ ทาง สายกลาง และความสันโดษ อันหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้องมิระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน โดยอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการ นำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความ รอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ศักยภาพ ในการพึ่งตนเองและคุณภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. สรุป

องค์ประกอบดังกล่าวเป็นส่วนของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้าง ความสมดุลระหว่าง การพัฒนา การพัฒนา การพัฒนา การอนุรักษ์ การฟื้นฟูระบบนิเวศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนา และการอนุรักษ์ทางสังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทุกด้านมี ความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันไม่สามารถแยกประเด็นการพัฒนาด้านใดออกไปได้ จึงเป็นลักษณะ ของการบูรณาการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยกลไกสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของ ประชาชน เนื่องจากประชาชนย่อมรู้ปัญหาและความต้องการในพื้นที่ของตนได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่จาก ภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของในกิจกรรมการ พัฒนาร่วมกัน

ทั้งนี้บนพื้นฐานของความรู้เทคนิควิชาการที่ถูกต้องประกอบการตัดสินใจ ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศโดยมีการแนะนำให้คำปรึกษาจากวิชาการที่ถูกต้อง การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างมีความสมดุลโดยมีปัจจัยหลักที่สำคัญ คือ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมและปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม และในส่วนของพระพุทธศาสนาที่จะนำมาพัฒนาทุกอย่างให้ยั่งยืนนั้น ต้องพัฒนาที่ตัวบุคคลเพราะตัวบุคคลจะเป็นผู้พัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคมและวัฒนธรรม และรวมถึงพัฒนาการเมืองให้ดียิ่งขึ้น โดยตัวบุคคลจะต้องมี มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสังคม เป็นผู้ที่มีศีล สมาธิ และปัญญาจึงจะเรียกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ญาณภัทร ยอดแก้ว. (2552). **พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. บทความ. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2546). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.ช
- _____. (2538). **สยามราษฎร์ เตปิฎก**. เล่มที่ 4, 12, 20, 25, 26, 34 และ 34. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2533). **มังคลัตถทีปนีแปล** เล่ม 4. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานประสานงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ. (2549). **สมุดบันทึกเศรษฐกิจพอเพียง**. (พิมพ์แจกในงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯเนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60ปี). กรุงเทพมหานคร : บริษัท อาร์ ซี แอล จำกัด (มหาชน).
- วรรณสิทธิ ไวกยะเสวี. (2549). **คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์สุทธิ จำกัด.

- ศุภวุฒิ สายเชื้อ. (2546). **เศรษฐศาสตร์งานร้อน** : ทุนนิยมฉบับชาวบ้าน
- อภิชัย พันธเสน, ศ.ดร. และคณะ. (2550). **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อภิชัย พันธเสน, ศ.ดร. (2551). **การวิจัยและพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)
- Michael Redclift.(1994). Sustainable Development : Economic and the Environment. In M. Redclift and C. Sage (eds.), **Strategies for Sustainable Development : Local Agenda for the Southern Hemisphere**, (U.K : John Wiley & Sons Ltd.).
- World Commission On Environment And Development.(1987). **Our Common Future**, (New York Oxford University : Great Britain R.Clay Ltd.), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.